

λόγων ὑποχρεοῖ ἡμᾶς ἀνευδοιάτως νὰ συμπεράνω-
μεν, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο δὲν ἐγγυᾶται, δὲν σώζει
τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ ἀντιτάσσεται εἰς
τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος, ἀντιπράττει εἰς τὴν
πρόοδον τοῦ ἔθνους.

Λυπούμεθα, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι λεκίνουσιν ὅπως οὖν
τὴν κοινοβουλευτικὴν φιλοτιμίαν ἀνδρῶν εἰλικρινῶς
πρεσβεύοντων ὅτι τὸ εἰρημένον σύστημα θέλει ὠφε-
λήσει τὴν πατρίδα, ἀλλὰ παραδόξως πῶς παρὰ τοῦ
ἀνωτάτου ἄρχοντος τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἀπαιτούν-
των ἐννοοῦμεν δὲ ὅτι αἱ ἐκ τῶν εἰρημένων λόγων
ἐκπορευόμεναι ἀλήθειαι εἰσὶ λίαν πικραὶ εἰς τοὺς
κατὰ ἀντίφρασιν φιλελευθέρους, τοὺς ἐπιζητοῦντας,
δηλαδή, ἐν τῇ κοινοβουλευτικῇ ἀνωμαλίᾳ τὸ ἴδιον
συμφέρον πρὸς βλάβην τῆς πατρίδος καὶ ζημίαν τῆς
ἐλευθερίας. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ κρύψωμεν τὰς ἀ-
ληθείας ταύτας, διότι θεωροῦμεν τὴν μὲν φιλοπα-
τρίαν, τὴν μεγίστην τῶν ἀρετῶν, τὴν δὲ ἐλευθερίαν,
τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν.

Α. ΠΑΛΛΗΣ.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ.

... Τὸν Ἀνδρέαν Λόντον ἐγνώρισα πρὸ τοῦ ἀ-
γῶνος, ὅτε αὐτὸς τε, ὁ Παλαιὸν Πατρὸν, ὁ Ἀση-
μάκης Ζαήμης, ὁ πατήρ μου καὶ ἄλλοι, συνελθόν-
τες εἰς τὴν ἐν Προποντίδι Ἀντιγόνην, εἰς τὴν μονὴν
τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Ἀκτῆμονος, συνεσκέπτοντο
μακρὰν τῶν κρατούντων (1). Συνεσκέπτοντο δὲ οὐχ
ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμφερόντων, ἀλλὰ πῶς, ἐλευθε-
ροῦντες τὴν πατρίδα, νὰ καταλίπωσι κληρονομίαν
εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν, ὥς καὶ τῶντι κατέλιπον οἱ
εὐποροὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, τὴν γύμνωσιν καὶ τὴν πεί-
νην. Ὅσάκις μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀκτωβρίου
ἔτυχε ν' ἀπαντήσω οὐκ ὀλίγους τὸ πρὶν βακενδύ-
τας, καὶ λευκὰ φοροῦντας χειρόκτια καὶ ἐπ' ὀχημά-
των κυλισμένους, καὶ ὁμῶς στομφάζοντας ὅτι ἐγέ-
νοντο θύματα ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ ἄκων ἐδά-
κρυσαν ἀναπολήσας ποσάκις ἡμεῖς ἐκοιμήθημεν νή-
στεις, καὶ ἐπὶ πόσα ἔτη ἐπλανήθημεν φθειριῶντες
εἰς ὄρη καὶ σπήλαια καὶ ὅπας τῆς γῆς ὑπὲρ τῆς πα-
τρίδος ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὰς σάρκας σπικράττου-
σιν αὐτοὶ σήμερον ὅπως τρυφήσωσι καὶ κορεσθῶσιν
ἀπ' αὐτῶν.

Εἰ καὶ ἤμην τότε μειδάκιον, ἐπειδὴ ὁμῶς συγ-

κατωκῆσθαι πολλοὺς μῆνας καὶ καθ' ἑκάστην σχε-
δὸν συνεγεύμεθα, τὸ ἦθος τῶν τριῶν ἐκείνων Πε-
λοποννησίων ἐνεχαράχθη εἰς τὴν μνήμην μου. Ὁ
Παλαιὸν Πατὴρ ἦτο καθάριος, προσηνής, ἀστείος
καὶ ἐτέρπετο ἐπιδιδόμενος συνεχῶς εἰς ἀλυσίαν. Καὶ
ἐπειδὴ ἡ ἄγρα ἡστόχει συνήθως, κατεγέλων αὐτοῦ
οἱ λοιποὶ, ὁ δ' ἐμὸς πατήρ καὶ οἱ ἀρχαῖοι στίχων
ἐπεμπεν αὐτῷ παιδιᾶς χάριν συνταγὰς διαγραφού-
σας, κατὰ Δειπνοσοφιστὴν, τὸν τρόπον τῆς ὀψαρτύ-
σεως τῆς ἀθηράτου θήρας.

Ὅλως ἀντίθετος τὸ ἦθος ἦτο ὁ Ἀσημάκης Ζαή-
μης. Φορῶν ἐνδυμα ἀσιατικὸν ἐνευε τὴν κεφαλὴν
ὑπ' ὀγκῶδες καλπάκιον· ἐμβριθὲς δὲ ἡ βαρὺ μᾶλ-
λον ἔχων τὸ πρόσωπον, οὐδέποτε ἡστειεύετο, ἀλλὰ
καὶ οὐδέποτε ἐμειδία. Σπανίως ἤνοιγε τὰ χεῖλη πρὸς
ὁμιλίαν, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἤνοιγεν αὐτὰ, ἐφάνετο φο-
βούμενος μὴ δραπετεύσῃ πολλὰ συλλαβὰ ἐκ τοῦ
ἔρκους τῶν ὀδόντων αὐτοῦ.

Ὁμιλητικώτερος πάντων τῶν ἄλλων καὶ ἐξαίρε-
τως φιλομειδῆς ἦτο ὁ Ἀνδρέας Λόντος· ἠγάπα τὴν
εὐθυμίαν, τὰ ἄσματα, τὰ συμπόσια, καὶ καθ' ἐσπέ-
ραν σχεδὸν καθήμενος πρὸ τῆς πύλης τοῦ μοναστη-
ρίου, προσέταττε τοὺς φουστανελοφόρους αὐτοῦ τε
καὶ τῶν ἄλλων νὰ χορεύσῃσι τραγωδοῦντες. Τὸ πα-
τριωτικόν, «Κάτω ἔς τοῦ Βάλτου τὰ χωριά,» καὶ τὸ
ἄλλο τὸ εὐτράπελον, «Νὰ σᾶς δεῖξω, βρε παιδιὰ,
πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπὲρι τοῦ διαβόλου οἱ καλογέ-
ροι,» καὶ τὴν ὥραν ταύτην ἀντηχοῦσι λιγυρὰ εἰς
τὰ ὦτά μου.

Καὶ τὰ μὲν συμβούλια αὐτῶν ἐγίνοντο κατ' ἰδίαν.
Ὁ δὲ Λόντος συνεζήπτε μετὰ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς τὸν
πρὸς τὴν Ἑλλάδα τῶν περιστάσεων ἔρωτα, ὅσάκις
ἤκουεν αὐτὸν ἐξιστοροῦντα τὸ πάλαι μεγαλεῖον τῆς
πατρίδος.

Ἀλλὰ τὴν ἐνθερμον φιλοπατρίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐξε-
τίμησα κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς 3 Σεπτεμβρίου
καὶ μετ' αὐτήν. Τὰ κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν ταύ-
την θέλω δημοσιεύει χάριν τῆς ἱστορίας ἄλλοτε,
διότι μόνος ἴσως μεταξὺ τῶν ἐπιζώντων ὑπηρετῶν
τοῦ δράματος γινώσκω ταῦτα ἀκριβέστερον καὶ
τοῦτο, οὐχὶ διότι ἡ ἐμὴ σύμπραξις ἦτο τῆς τῶν
ἄλλων ἰσχυροτέρα, ἀλλὰ διότι ἀπητάρτο κάλαμος
πιστὸς καὶ δραστήριος.

Ὁ κυριώτερος τῶν σκοπῶν τῆς μεταβολῆς ἦτο
τῶν Βαυαρῶν ἡ ἀποπομπή. Ἡ ἀποπομπή θὰ ἦτο,
κατ' ἐμὲ, ἀσύμφορος, ἂν οἱ ἀποπεμφθέντες ἦσαν
ὅποιοι οἱ περὶ τὴν ἀντιβασιλείαν, οἱ προικίσαντες τὴν
Ἑλλάδα διὰ νόμων οἵτινες, πρὸς θλίψιν τοῦ ἡμετέ-
ρου τύφου, ὥς καὶ ἄλλοτε ἔλεγον, πολὺ ἔτι θὰ ἠνιο-
χῆσιν ἡμᾶς· ἀλλ' αὐτοὶ ἐκ μικρῶν καὶ ταπεινῶν
ὀρμώμενοι, ἦσαν ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τὴν παιδείαν
καὶ τὴν πείραν καὶ τὴν ἀγωγὴν κατώτεροι ἡμῶν.

(1) Ἀνάγνωθι περὶ τῶν ἐν Ἀντιγόνῃ συσκέψεων καὶ
τὰ ἐν τῷ Ε' (σελ. 452) καὶ Η' (σελ. 380) τόμῳ τῆς
Πανδώρας ὑπομνήματα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΟΝΤΟΣ.

Τοῦ μέλλοντος λοιπὸν κινήματος ἐκ τῶν δραστηριοτέρων μοχλῶν ὑπῆρχεν ὁ Α. Λόντος. Ἐάν προέκειτο νὰ γείνη ἀπλῆ τῶν καθεστώτων ἀνατροπὴ, ὡς ἐπὶ Ὀκτωβρίου, οὔτε αὐτοῦ οὔτε τῶν ἄλλων ἐταίρων ἡ ἐνέργεια θὰ ἦτο δύσκολος· μήπως καὶ τὰ μωρότερα τῶν νηπίων δὲν καταστρέφωσιν εὐκόλως καὶ τὰ πολυπλοκώτερα ἀθύρματα; Ἀλλ' ἐνθ' ἐπεζητεῖτο τῶν Βαυαρῶν ἡ ἀποπομπὴ καὶ ἡ μεταστάσις τοῦ πολιτεύματος, ἐπεζητεῖτο συγχρόνως καὶ ἡ τήρησις τῆς τάξεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, ἡ ἐνίσχυσις τῶν νόμων καὶ τῆς ἐξουσίας, ἡ στερεότης τοῦ θρόνου καὶ ἡ ἀσφάλεια· ἐν λόγῳ ἐπεζητεῖτο μόνη τῶν σαθρῶν μερῶν τοῦ οἰκοδομήματος ἡ ἐπισκευή.

Καὶ ἄλλο δέ τι καιριώτατον ἐπεζητεῖτο· ἡ ἀναχαίτισις τοῦ πρὸς τοὺς ἐτερόχθονας μίσους, τοῦ εὐφημότερου ἐκραγέντος μετὰ τινὰς μῆνας ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει· τὸ μῖσος τοῦτο οὐ μόνον δὲν ἠγνόει ἀλλὰ καὶ ὤκτειρεν ὁ φιλόπατρις Λόντος. Ὅτε ζῶντος τοῦ Ἀνδρέου Ζαήμεν ἐγένετό ποτε λόγος ἐνώπιον αὐτοῦ περὶ κινήματος οἷον τὸ τοῦ Σεπτεμβρίου, — «Εὐκολὸς εἶναι, εἶπεν ὁ ἀμειδῆς Πελοποννήσιος, τῶν Βαυαρῶν ἡ ἀποδιώξις· ἀλλὰ ταύτης γενομένης θὰ διωχθῶσιν οἱ Φαναριῶται καὶ μετ' αὐτοὺς σεῖς οἱ ἄλλοι ἐτερόχθονες.» Δυστυχῶς ὁμως οὔτε τότε οὔτε μετὰ ταῦτα ἐσωφρόνισεν ἡ νοουθεσία αὕτη τοὺς Φαναριώτας καὶ τοὺς ἐτερόχθονας.

Τοιαύτας ἄρα παρεκτροπὰς φοβούμενος καὶ ταύτας ἐπιθυμῶν νὰ προλάβῃ ὁ αἰσιδύμος Λόντος, ἐμερίμνα εἶπερ τις ἄλλος περὶ τῆς ρυθμίσεως τοῦ κινήματος. Γινώσκων ἐκ πείρας ὅτι δυσκολώτατον νὰ μὴ ὑπερεκχειλίσωσιν οἱ χεῖμαρροι τῶν βιαίων μεταβολῶν, συνεβούλευε καὶ ἐπεδίωκεν ἀπλῆν διαδήλωσιν, ὡς καὶ ἀληθῶς τοιαύτη ἐγένετο τὴν 3 Σεπτεμβρίου. Συναπέκρουε δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐταίρων τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ· καὶ μόνον ὅτε ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς συνδρομῆς παρὰ τῶν ἰσχυόντων μὲν ἀλλ' ἀξιοῦντων νὰ πωλῇσωσι τὴν φιλοπατρίαν αὐτῶν ἀντὶ χρυσοῦ καὶ ἀρπαγῶν, συνήνεσεν εἰς τὴν ἐπέμβασιν ταύτην.

Ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν σχεδὸν τῆς προπαρασκευῆς τὴν δαπάνην αὐτὸς ἐξ ἰδίων ἐπῆρκει· διὰ τοῦτο ὅτε ἀπέθανεν εὐρέθη ὀφειλέτης ὑπερόγκου χρέους. Ναὶ μὲν ἐδύνατο καὶ αὐτὸς, ὡς ἐπραξάν οἱ ἐκτελεσταὶ τοῦ ἱεροῦ σχολοῦ τοῦ Ὀκτωβρίου, νὰ σφετερισθῇ ἐκ τοῦ δημοσίου ὅσα ἐδωκάνησαν καὶ ὅσα ἄλλα ἤθελεν· ἦτο ὁμως Ἕλλην φιλότιμος, μεγαλοπρεπῆς γόνος οἰκογενείας μεγαλοπρεποῦς, οὐ μόνον τὴν πατρίδα ἀγαπῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἰδίας τιμῆς φροντίζων καὶ τὴν μνήμην τοῦ πατρικοῦ οἴκου σεβόμενος. — «Τοῦ Σωτηράκη ὁ υἱός, ἔλεγε μεθ' ὑπερηφάνιας καὶ ἀγανακτήσεως ὁσάκις ὑπεσήμενέ τις πρᾶ-

ξιν ἄτοπον ἐνώπιον αὐτοῦ, τοῦ Σωτηράκη ὁ υἱός δὲν κατασχύνει τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς του.»

Ἐνίοτε ὁμιλῶν μετ' αὐτοῦ ἐδείκνυον φόβον μήποτε ἡ μελετωμένη διαδήλωσις παρεκτραπῇ εἰς ἀποστασίαν, ὁμοίαν πρὸς τὴν ἐπὶ Κυβερνήτου. — «Νὰ δο-λοφονήσωμεν, ἔλεγον αὐτῷ, καὶ δεύτερον τὴν πατρίδα!» Καὶ ἀνεμέτρουν ἐν πρὸς ἐν τὰ στυγερώτερα τῶν κατ' αὐτῆς τρυμμάτων. Αὐτὸς δὲ καὶ τοὶ μετασχῶν, ὡς γνωστὸν, τῆς ἐπαράτου ἐκείνης ἀνταρσίας, οὐδέποτε μὲν ἔδειξε προαίρεσιν νὰ δικαιολογήσῃ αὐτὴν, ἐδικαιολόγει ὁμως ἑαυτὸν βεβαιῶν ὅτι ὅλως ἀθῶος ἦτο ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου.

Τὴν ὁμολογίαν ταύτην χαίρων ἀναγράφω ἐνταῦθα· προθύμως δὲ θ' ἀνέγραφον καὶ πολλῶν ἄλλων ἀποστατῶν τῆς δυσωνύμου ἐκείνης ἐποχῆς τὴν μεταμέλειαν, ἐὰν εἰς αὐτὴν παρηκολούθει καὶ σύνεσις. Κατὰ δυσυχίαν ὁμως καὶ σήμερον συμβαίνει ὅ,τι ποτὲ, πρὸ χλυστηρίδων τριῶν, ἔλεγον οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὸν νομοθέτην τῶν Ἀθηνῶν — «ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνες αἰεὶ παῖδες ἐστέ, γέρον δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστι. . . .» Καὶ ἀληθῶς παῖδες . . . κυβιστίνδαν παίζοντες πρὸς ὄλεθρον τῆς πατρίδος!

Ἀλλὰ καὶ ξένοι μετεμελήθησαν διὰ τὴν πατρολέτειραν ἐκείνην παραφοράν. — «Καταδιώξαντες ἡμεῖς οἱ Ἀγγλοὶ τὸν Κυβερνήτην, ἔλεγέ ποτε περιπαθῶς ὁ λόρδος Ἀβερδην πρὸς τὸν Κ. Σπυρίδωνα Τρικούπην, καὶ αὐτὸν ἠδικήσαμεν καὶ τὴν ὑμετέραν πατρίδα ἐζημιώσαμεν· διότι ἀπέκτησα τὴν πεποίθησιν ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην ἠγάπα πλέον αὐτοῦ τὴν Ἑλλάδα, καὶ οὐδεὶς ἐμερίμνα ὅσον ἐκεῖνος ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῆς» (1).

Τὸν Κυβερνήτην εἶχον πρὸς τοῖς ἄλλοις συκοφαντήσαι (καὶ τίνα δὲν συκοφαντοῦμεν;) ὅτι ἐπεδίωκε διὰ τῆς Ῥωσικῆς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ Πάλμερστον ἐβεβείωσεν ὅτι οὔτε νύξιν περὶ τούτου ἔδωκέ ποτε ἡ Ῥωσία πρὸς τὴν Ἀγγλίαν (2).

Ἐπτὰ μῆνας (ἀπὸ 3 Σεπτεμβρίου 1843 μέχρι 30 Μαρτίου 1844) διήρκεσε τὸ ἀνώμαλον τῆς πολιτικῆς ἡμῶν καταστάσεως, καθ' ὅς ὁ Λόντος πρῶτον μὲν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς ἠγωνίσθη νὰ στερεώσῃ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, καὶ ἀγωνισθεὶς εὐδοκίμησε. Πάσχων πάθος χρόνιον καὶ ὀδυνηρὸν, ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ μένῃ κλινῆρης· ἀλλὰ καὶ κλινῆρης συνειργάζετο μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἠκραζέτο τοὺς προσερχομένους.

Τῶν προσερχομένων τούτων αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν πολλαί, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ καὶ παράλογοι. Πρωῖταν

(1) Αὐτὸς ὁ Κ. Σ. Τρικούπης μοὶ διηγήθη τὰ ἀνωτέρω, λυπούμενος ὅτι ἐκ λήθης δὲν κατεχωρίσθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ.

(2) Καὶ τοῦτο ἤκουσα παρὰ τοῦ Κ. Σ. Τρικούπης.

τινὰ εὔρον αὐτὸν κατὰκοιταν καὶ μόλις προφέροντα λέξιν, ἐν ᾧ πρὸ ὀλίγων ὥρων, διότι τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια διήρκουν καὶ πέραν τοῦ μεσανυκτίου, ἀφῆκα ὑγαίνοντα καὶ φαιδρόν· ὅτε δὲ ἀπορῶν ἠρώτησα τί ἔχει; — «Τί ἔχω!» ἐψέλλισε· καὶ ὑγράνθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ. Καὶ ἀνασπασάς τὸ προσκέφαλον ἀπέσυρεν ἔνταλμα χρηματικὸν προσηρτημένον ἔχον λογαριασμόν· προτείνας δὲ αὐτό — «Ἴδου, ἐξηκολούθησεν, ἐξ αἰτίας τούτου ἀρρώστησα.» Ἐγὼ δὲ ἐρευνήσας τὸ ἔγγραφο οὐδὲν ἐνόησα, διότι ἦτο ἀπλοῦν ἔνταλμα χορηγοῦν βοήθειαν, διὰ τὰς ἐορτάς τοῦ Πάσχα, πρὸς τινὰς ἐνδεεῖς. — «ἔχεις δίκαιον, εἶπε νὰ μὴ ἐννοῇς. Ὁ δαίνα (καὶ ὠνόμασεν ἄνθρωπον ἐκ τῶν προϋχόντων, πληρεξούσιον μὲν τότε, καταλαβόντα δ' ἔπειτα καὶ θέσιν πολιτικὴν ἐκ τῶν ἀνωτέρων) μοι ἔφερε τὰ ὀνόματα ταῦτα ὅπως δώσω μικράν τινα συνδρομήν. Σημειώσας δὲ ἐγὼ αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ παρ' ἑκάστον ἔνομα τὸ δοθησόμενον ὑπέγραψα, καὶ ἀποδοὺς τὸν κατὰλογον εἶπον νὰ φέρῃ αὐτὸν πρὸς τὸν λογιστὴν τοῦ ὑπουργείου ὅπως ἐτοιμάσῃ τὸ ἔνταλμα. Ἐννοεῖς τώρα τί ἐπραξεν; Ἐπιθυμῶν νὰ σφετερισθῇ τὰ δημόσια, προσέθετο ἐπιτηδεύειν εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ποσοῦ ἀνά Ὀ, καὶ αὐξήσας τὸ ὅλον τοῦ κεφαλαίου ἠπάτησε τὸν λογιστήν.» Τοσοῦτοι δὲ συνετάραζεν αὐτὸν τὸ ἀκατονόμαστον τοῦτο τόλμημα, ὥστε ἡμέρας ὀλοκλήρους ἠσθένει, διότι καὶ οἰκτεῖον εἶχε τὸν παραχαράκην, ἐν πολλάκις ἤκουσα μετὰ ταῦτα ὑπὲρ τιμῆς καὶ ἠθικῆς καὶ χρηστότητος ἀγορεύοντα.

Διαλυθείσης τῆς συναλεύσεως συνεκροτήθη τὴν 30 Μαρτίου νέον ὑπουργεῖον, οὗ τινος μέλος ὠνομάσθη καὶ ὁ στρατηγὸς Λόντος, ἀνατεθέντος αὐτῷ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργείου. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκεῖνο, ἀπρίθυμον ἢ δειλιάσαν, ταχέως καὶ ἀκρίτως ἐνέδωκεν εἰς τοὺς κρωγμοὺς ἀχαλινώτου ἀντιπολιτευσεως. Ἡγνῶσι ἢ ἐλησμώνησεν ὅτι τῶν κυβερνήσεων πρῶτιστος ὅρος εἶναι ἡ πάλη καὶ ἡ διάρκεια. «Δεῖ γὰρ τὸν ἀρχοντα σώζειν πρῶτον αὐτὴν τὴν ἀρχήν,» ἔλεγε καὶ ὁ πολυπείρος Πλούταρχος (1).

Τὸν ζῆλον, τὴν ἀφιλοκέρδειαν, τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Λόντου καὶ κατ' αὐτὴν τὴν βραχείαν μὲν ἀλλὰ πολυάκανθον περίοδον οὐδεὶς ὁ πολυμῶν ν' ἀμφισβητήσῃ.

Ἀπὸ τῆς 4 Αὐγούστου 1845, ὅτε ἀπεχώρησε τῶν δημοσίων, μέχρι τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1846 ὅτε ἀπέθανεν, ἦτοι ἐπὶ δεκατέσσαρας περίπου μῆνας, ἔζησε μὲν μακρὰν τῶν πραγμάτων, ἀπαύστως ὁμως ἐφρόντιζα περὶ αὐτῶν, εἰ καὶ κατατρώχετο ὑπὸ τῆς πανίης. Διὰ τὰς πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου δαπάνας, τὴν μετὰ ταῦτα ἐλευθεριότητα, πρὸς ἣν ἔρρεπε διτφερόντως, καὶ τὴν εὐτελεστάτην αὐτοῦ σύνταξιν (230 ἢ 240 δρ. τὸν μῆνα) εἶχε καταντήσῃ νὰ στερῇται

καὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων. Εἰς τοσαύτην μάλιστα περιήλθεν ἐνδεῖαν αὐτὸς ὁ ἄλλοτε πλούσιος, ὥστε ἔπαυσε νὰ προσφέρῃ, ὡς συνείθιζε, καφὲν πρὸς τοὺς συνερχομένους κατ' ἐσπέραν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Καὶ ὁμως ἔδωκε ποτε πρὸς πτωχὸν τὸ μόνον πεντάδραχμον οὗ τινος ἦτο κάτοχος. Ἐπειδὴ δὲ γινώσκων τὰ κατ' αὐτὸν ἐμέμφθη τὸ ὑπερβολικὸν τῆς γενναιότητος — «Εἶναι σήμερον, ἀπακρίθη, ἀποκρέω καὶ αὐτὸς ὑπῆρξε παλαιὸς μου στρατιώτης· δι' ἐμὲ ἔχει ὁ Θεός.»

Μυστήριον ὑπάρχει καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὁ θάνατος αὐτοῦ. Πολλοὶ ἀμφεσβήτησαν τότε τὴν αὐτοκτονίαν· τὸ κατ' ἐμὲ ὁμως, ἰδόντα καὶ τὸ τραῦμα καὶ τὸ πτώμα καὶ τὴν θέσιν, οὔτε τότε ἐδίστασα οὔτε νῦν διστάζω· σταθεῖς πρὸ κατόπτρου προσήρμωσε τὸ στόμα πιστολίου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ πυροβολήσας κατέπεσεν ὑπτίως, ἐνῶ τῆς κατακερματισθείσης κεφαλῆς τὰ τρίμματα διεσκορπίσθησαν περὶ τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὁροφὴν. Ἀλλὰ διὰ τί ἐγένετο αὐτόχειρ; Μόλις εἰδοποιηθεὶς ἔδραμον εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ περισυναγαγόντων ἡρεμήνησα ἐπιμελῶς καὶ τὰ ἐλάχιστα ἔγγραφα· ἀλλ' οὐδὲν ἀνεκάλυψα· οὐδεμίαν εὔρον σημείωσιν οὐδὲν σύμπτωμα μελετωμένης αὐτοχειρίας διέγνων.

Συνήθειαν εἶχον νὰ ἐπισκέπτομαι αὐτὸν δις τῆς ἡμέρας, πρὶν καὶ ἐσπέρας· ἐπειδὴ ὁμως ἠσθένησε τότε ἡ μήτηρ μου δεινὴν νόσον, ἥτις καὶ ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὸν τάφον, ἠναγκάσθην νὰ ἐλαττώσω τὰς ἐπισκέψεις μου. Τὴν προτεραίαν τοῦ ἀξιοθρηνηήτου συμβάντος, περὶ μεσημβρίαν, ἀπελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, εὔρον αὐτὸν ἐξερχόμενον· στηριχθεὶς δὲ ἐπὶ τοῦ βραχίονός μου, περιέγραψε τὴν πορείαν τῆς ἐξουσίας ὡς ἐπιζήμιον εἰς τὸ ἔθνος, καὶ διηρμήνευε βαθεῖαν λύπην διὰ τὰ γινόμενα. — «Ποτὲ δὲν ἤλπιζον, εἶπεν, ὅτι μετὰ τὴν κρίσιν ἐκδασιν τοῦ κινήματος τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν ἡμετέρων σκοπῶν, ἔμελλε νὰ λάβωσι τὰ πράγματα ταυκάτην τροπὴν.» Τοιαῦτα λέγων ἦλθε μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ αὐθέντου Μιχαὴλ Σούττου, ὅπου σταθεῖς ἀπέσυρε τὴν δεξιάν ἀπὸ τοῦ βραχίονός μου καὶ ἐπεσφράγισε τὴν ὁμιλίαν διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων· «Ὅσον βλέπω ὅτι ἐφέρχμεν εἰς κίνδυνον τὴν πατρίδα διὰ νὰ διοικῇ αὐτὴν σήμερον ὁ υἱὸς τῆς» (οὕτως ὠνόμαζεν ἓνα τῶν τότε ὑπουργῶν), μ' ἔρχεται νὰ σκοτωθῶ ἀπὸ τὴν ἀδημονίαν μου.» Τὰς λέξεις ταύτας μεταγράψω ἀναλλοιώτως ὅπως ἐσημείωσα τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς αὐτοχειρίας.

Καὶ ἡ εἰλικρινεστέρα φίλις οὐδέποτε με ἀπετύφλωσε· πιστεύω ἄρα ἀδιστάκτως ὅτι ὀλίγους ἔσχεν υἱοὺς ἡ Ἑλλάς, ἔσους τὴν φιλοπατρίαν πρὸς τὸν Ἀνδρέαν Λόντον (*).

N. Δ.

(1) Θεο. καὶ Ῥωμύλ. σύγκρισις.

(*) Ἐγενήθη τὸ 1784 ἐν Αἰγίῳ, καὶ ἀπέθανε τὸ 1864.